

Ergenlerde Olumlu Sosyal Davranışları Yordamada Koruyucu Faktörler ve Bazı Kişisel Değişkenlerin Rolü

The Role of Protective Factors and Personal Variables in Predicting Prosocial Behaviors of Adolescents

Zeynep Aydın Sünbül

*Istanbul Medipol Üniversitesi,
Eğitim Bilimleri Bölümü,
Psikolojik Danışma ve Rehberlik
Ana Bilim Dalı, Türkiye
zeynepadn@yahoo.com*

Songül Sonay Güçray

*Çukurova Üniversitesi,
Eğitim Bilimleri Bölümü,
Rehberlik ve Psikolojik Danışma
Ana Bilim Dalı, Türkiye
songuc@cu.edu.tr*

ÖZ

Bu araştırmada 14-18 yaş aralığında bulunan öğrencilerde olumlu sosyal davranışların, koruyucu faktörler (kişisel inanç yapısı, kontrol düzeyi, uygun davranışlar, uygun davranışlar ile ilgili modeller ve sosyal destek) ve birtakım kişisel değişkenler (cinsiyet, yaş, anne baba eğitim düzeyi, ailenin gelir düzeyi) açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma 9, 10 ve 11. sınıfa devam eden 571 lise öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin olumlu sosyal davranışlarına ilişkin veriler Carlo ve Randall (2002) tarafından geliştirilen ve Kumru, Carlo ve Edwards (2004) tarafından uyarlanan “Olumlu Sosyal Davranışlar Eğilimi Ölçeği”, koruyucu faktörlere ilişkin veriler Jessor, Turbin ve Costa (2004) tarafından geliştirilen ve Siyez (2006) tarafından uyarlanan “Ergen Sağlığı ve Gelişimi Envanteri” nin ilgili alt ölçekleri, kişisel ve ailesel özelliklere ilişkin veriler ise araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu” kullanılarak elde edilmiştir. Verilerin analizinde Pearson Korelasyon Katsayısı, çoklu doğrusal regresyon analizi, t-testi ve parametrik olmayan testlerden Kruskal Wallis Testi kullanılmıştır.

Araştırmanın bulguları; ergenlerin kişisel inanç yapısına ilişkin olumlu benlik algıları, çevreden algıladıkları kontrol düzeyi, uygun davranışlar ve sosyal destek algıları arttıkça genel olumlu sosyal davranış eğilimlerinde de artış olduğunu ortaya koymuştur. Olumlu sosyal davranış toplam puanları dikkate alındığında kız ergenlerin erkek ergenlere göre olumlu sosyal davranış eğilimlerinin daha fazla olduğu belirlenmiştir. Yaş, anne-baba eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik düzey değişkenlerine göre olumlu sosyal davranışlarda anlamlı bir farklılaşma olmadığı bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Ergenlik, olumlu sosyal davranışlar, koruyucu faktörler

ABSTRACT

The purpose of this study is to investigate pro-social behaviors of adolescents at 14-18 years old in terms of protective factors (personal belief system, perceived social controls, pro-social behaviors, models for conventional behaviors and perceived social support) and some personal variables (gender, age, parent education level, income). The research was conducted with 571 high school students attending 9th, 10th and 11th grades. The data for examining pro-social behaviors was collected through “Pro-social Tendencies Measure” that was developed by Carlo and Randall (2002) and adapted to Turkish by Kumru, Carlo, and Edwards (2004). The data related to protective factors of

Geliş Tarihi/Received
1 Kasım/November 2014

Kabul Tarihi/Accepted
20 Ocak/January 2016

Elektronik Yayın Tarihi/Online Published
7 Kasım/November 2016

adolescents was collected via the related subscales of “Adolescent Health and Development Questionnaire” that was originally developed by Jessor, Turbin, and Costa (2004) and adapted to Turkish by Siyez (2006). Pearson Correlation Coefficient, multiple linear regression, t-test and non-parametric technique of Kruskal Wallis Test were used in analyzing the data.

According to the results of the research; positive self-perception related to personal belief system, social controls, pro-social behaviors and perceived social support are positively related to pro-social behavior tendencies of adolescents. Moreover, girls were found to have higher scores than boys in the total scores of pro-social behavior tendencies. Age, socio-economic status and parental education level were found insignificant variables in predicting prosocial behaviors.

Keywords: Adolescence, pro-social behaviors, protective factors

GİRİŞ

Günümüzde ekonomik, sosyal, teknolojik değişim ve gelişmeler karşısında yaşanan bireysel ve toplumsal uyumsuzlukların şiddet ve suça yönelik eğilim ve davranışların artışıyla toplumlar yaygınlaşmaya başlayan bireysellik anlayışı başkalarının yararını gözetmeyen davranışlardan öte kişisel fayda sağlayan eğilimleri ön plana çıkarmıştır. Bir başka ifadeyle, bireylerin toplumla ilişkilerini düzenleyen, sosyal gelişimin önemli bir boyutu olan ve kişisel doyum sağlayan değerler olan paylaşma, yardım etme davranışları ya da olumlu toplumsal davranışların geri planda kaldığı gözlenmektedir (Carlo ve Randall, 2001; Damon, Lerner ve Eisenberg, 2006).

Toplumsal ve bireysel düzeydeki bu değişim sürecine paralel olarak gelişimsel alan araştırmaları ve sosyal gelişim ile ilgili araştırmalarda da genellikle saldırganlık, ahlaki sorunlar ve suç gibi olumsuz toplumsal davranışlar üzerine odaklanıldığı, olumlu davranışlar ve değerler ile bu davranışları etkileyen etmenlerin ihmal edildiği açıkça görülmekteydi (Carlo ve Randall, 2001; Damon vd., 2006). Ancak bu eğilimin son yıllarda değişmeye başladığı ve araştırmacıların özellikle riskli davranışların gözlemlendiği gruplarda sağaltıcı etkilere sahip olan olumlu sosyal davranışlar ve benzer çalışmalara yöneldiği ve bu gibi davranışlarda bulunan bireylerin özelliklerini anlamaya çalıştığı gözlenmektedir. (Carlo, Randall, Hausmann ve Christiansen, 2003).

Olumlu sosyal davranışlar; başkalarına yarar sağlama amacı taşıyan amaçlı ve gönüllü olarak yapılan ve dışsal ödüller (maddesel ya da sosyal ödüller) kazanmak amacıyla yapılmayan içsel süreçler olarak tanımlanmaktadır (Eisenberg, 1983; Carlo ve Randall, 2001). Carlo ve Randall (2002) tarafından ilgili kuramsal temel (Eisenberg ve Fabes, 1998) dikkate alınarak altı farklı olumlu sosyal davranış tanımlanmıştır. Özgeci (altruistic) olumlu sosyal davranışlar; sempati sonucu ortaya çıkan gönüllü yardım etme davranışı, itaatkâr (compliant) olumlu sosyal davranışlar; bir rica karşısında sergilenen yardım etme davranışı, duygusal (emotional) olumlu sosyal davranışlar; duygusal uyarıların yer aldığı durumlarda başkalarına yardım etme davranışı, acil durumlarda (dire) olumlu sosyal davranışlar; kriz durumlarında gerçekleştirilen olumlu sosyal davranışlar, kamusal (public) olumlu sosyal davranışlar; başkalarından saygı ve onay görmek amacıyla sergilenen yardım etme davranışı ve gizli (anonymous) olumlu sosyal davranışlar; yardım edenin bilinmediği yardım davranışı olarak kabul edilmiştir.

Carlo ve Randall (2001) olumlu sosyal davranışları anlamada ergenlik dönemini birçok açıdan önemli bir dönem olarak kabul etmişlerdir. Ergenlik döneminde bireylerin ebeveynleri ile ilişkileri değişmeye başlarken diğer taraftan yeni akran ilişkileri de gelişmeye başlar. Bu durum ergenlere olumlu sosyal davranışları sergileyebilecekleri yeni ortamlar ve ilişkiler edinmelerinde yardımcı olmaktadır. Ergenlik döneminde ortaya çıkan yeni ilişkilerin yanı sıra bilişsel ve duygusal becerilerde yaşanan değişimler de olumlu sosyal davranışları anlamada ergenlik döneminin önemini ortaya koymaktadır (Carlo, Fabes, Laible ve Kupanoff, 1999). Bu yaklaşımdan hareketle, ergenlik döneminde olumlu sosyal davranış gelişimini çok boyutlu olarak ele alarak incelemek önem kazanmaktadır.

Özellikle çocuk ve ergen gruplarında olumlu sosyal davranışlar ile ilişkili faktörler incelendiğinde; ebeveyn tutumları önemli bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Ebeveyn tutumlarına yönelik çalışmalar (Carlo, Mestre, Samper, Tur ve Armenta, 2010; Knafo ve Plomin, 2006) katı aile disiplininin çocuk ve ergen gruplarında olumlu sosyal davranışlara negatif yönde katkısı olduğunu; aile yakınlığının ise her yaşta olumlu yönde katkısı olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer şekilde araştırmalar (Kumru, Carlo ve Edwards, 2004; Kumru, Kındap ve Sayıl, 2008) ergenlerin özellikle duygusal olumlu sosyal davranışlarında anne, baba ve akran bağlılığının temel belirleyici etmenler olduğunu ve psikolojik kontrolün olumlu sosyal davranışlara negatif yönde katkı sağladığını göstermektedir. Altay (2007) demokratik ebeveynlere sahip olan çocukların olumlu sosyal davranış eğilimlerinin, izin verici ebeveynlere sahip olan çocukların olumlu sosyal davranış eğilimlerinden daha yüksek olduğunu bildirmiştir.

Çocuk ve ergen gruplarında başkalarına yardım etme davranışı ile ilişkili bir diğer önemli faktörün aile yapısı (sosyo-ekonomik düzey, eğitim düzeyi, vb.) olduğu gözlenmiştir. Olumlu sosyal davranış eğilimlerinde ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin etkisini araştıran araştırmacılar (Bandy ve Wilhem, 2007; Lefebvre ve Merrigan, 1998) düşük gelirli ailede yetişen çocukların yardım etme ve paylaşma davranışlarının yüksek gelire sahip ailelerde yetişen çocuklara göre daha fazla olduğunu ortaya koymuşlardır. Anne-baba eğitim düzeyinin çocuk ve ergenlerin özgeci davranış eğilimleri üzerindeki etkisini araştıran araştırmacılar ise (Devanath, 2010; Lefebvre ve Merrigan, 1998) anne baba eğitim düzeyi yükseldikçe olumlu sosyal davranış eğilimlerinde artış olduğunu bildirmişlerdir.

Ergenlik döneminde ergenin arkadaş yönelimli ilişkileri göz önüne alındığında, akran gruplarının olumlu sosyal davranış eğilimleri üzerinde koruyucu nitelikteki etkisi ön plana çıkmaktadır. Ergenlik döneminde arkadaşlık boyutunun olumlu sosyal davranışlar üzerindeki etkisini araştıran araştırmacılar (Gembeck, Geiger ve Crick, 2005; Jacobs, Vernon ve Eccles, 2004; Kumru vd., 2008; Twenge, Baumeister, DeWall, Ciarocco ve Bartels, 2007; Wentzel, 1998; Wentzel, Filisetti ve Looney, 2007; Wentzel ve McNamara, 1999), akranlardan ve çevreden algılanan sosyal destek, olumlu akran ilişkileri, akran kabulü ve akranların becerileri ile özdeşleşmenin ergenlerde olumlu sosyal davranışları pozitif yönde yordadığını; arkadaşlığın çatışma boyutlarının ise ergenlik döneminde olumlu sosyal davranış eğilimlerinde azalmaya neden olduğunu bildirmişlerdir.

Ebeveyn tutumları ve akran ilişkilerine ek olarak, olumlu sosyal davranış gelişiminde birtakım bireysel etmenlerin etkili olduğunu savunan çalışmalar da yer almaktadır. Son yıllarda yapılan araştırmalar (Bandura, Caprara, Barbaranelli, Pastorelli ve Zimbardo, 2000; Çalık, Özbay, Özer, Kurt ve Kandemir, 2009; Duru, 2002; Fegley ve Hart, 1995; Flouri ve Tzavidis, 2008; Iverson, 2010; Krueger, Hicks ve McGue, 2001; Kumru vd., 2008; Marquez, Martine ve Brackett, 2006; Uba, Yaacob ve Juhari, 2009; Veenstra, Oldehinkel, Winter, Verhulst ve Ormel, 2008) benlik algısı, empati, saldırganlık, stres, okul başarısı ve depresyon gibi bireysel etmenlerin olumlu sosyal davranış gelişimi ile yakından ilişkili olduğunu ve ergenlerde olumlu sosyal davranışların değerlendirilmesinde bu etmenlerin ihmal edilmemesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu araştırmalarda depresyon, stres, zorbalık ve saldırganlık gibi olumsuz bireysel etmenlerin olumlu sosyal davranış eğilimlerini azalttığı, olumlu benlik algısı, empati, okul başarısı ve sosyal etkinliklere katılım gibi etmenlerin ise yardım etme davranışlarını arttırdığı bildirilmiştir.

Yukarıda sunulan araştırmalar ve elde edilen veriler çerçevesindeki tüm bu bilgilerden hareketle bu araştırmanın amacı, ergen gelişimi açısından koruyucu nitelikteki bazı faktörlerin (kişisel inanç yapısı, kontrol düzeyi, uygun davranışlar, uygun davranışlar ile ilgili modeller ve sosyal destek) olumlu sosyal davranış eğilimlerini açıklamadaki katkılarını ortaya koymak ve koruyucu faktörlerin ve bazı kişisel değişkenlerin (cinsiyet, yaş, anne baba eğitim düzeyi, ailenin gelir düzeyi) olumlu sosyal davranış eğilimleri ile ilişkisinin nasıl olduğunu belirlemektir. Bu genel amaca ulaşmak için aşağıdaki alt amaçlar sıranmıştır:

1. Ergenlerin olumlu sosyal davranış eğilimleri ile koruyucu faktörler (kişisel inanç yapısı, kontrol düzeyi, uygun davranışlar, uygun davranışlar ile ilgili modeller ve sosyal destek) arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Koruyucu faktörlerin (kişisel inanç yapısı, kontrol düzeyi, uygun davranışlar, uygun davranışlar ile ilgili modeller ve sosyal destek) ergenlerin olumlu sosyal davranış eğilimlerini açıklamadaki katkısı nedir?
3. Bazı kişisel değişkenlere göre (cinsiyet, yaş, anne baba eğitim düzeyi, ailenin gelir düzeyi) ergenlerin olumlu sosyal davranış eğilimlerinde anlamlı bir farklılaşma var mıdır?

YÖNTEM

Araştırma Grubu

Araştırmanın örneklemini Adana ili merkez ilçelerindeki ortaöğretim kurumlarına devam eden öğrencilerden olasılık temeline dayanmayan uygun örneklem yöntemi ile seçilmiştir. Uygun örnekleme yönteminde araştırmacı en kolay ulaşılabileceği, en uygun örneklem grubunu araştırmaya dahil eder. Bu yöntem araştırmacıya zaman ve maliyet kısıtlamaları ortaya çıktığında kolaylık sağlar (Marshall, 1996). Bu doğrultuda iki özel lise ve dört genel lisede 9, 10 ve 11. sınıfa devam eden 314 kız, 257 erkek öğrenci olmak üzere toplam 571 öğrenci örnekleme dahil edilmiştir. Örnekleme yer alan öğrencilerin yaş ortalaması 15.32'dir (SD=2.46).

Veri Toplama Araçları

Olumlu Sosyal Davranışlar Eğilimi Ölçeği (Prosocial Tendencies Measure): Carlo ve Randall (2002) tarafından olumlu sosyal davranışları ölçmek amacıyla geliştirilen ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışması Kumru ve diğerleri (2004) tarafından yapılmıştır. Toplam 25 maddeden oluşan ölçeğin altı alt ölçeği bulunmaktadır. Ön ve orta ergenlik döneminde yer alan gençler ile yapılan çalışmada Cronbach alfa katsayıları her iki yaş grubunda sırası ile "Kamusal Olumlu Sosyal Davranışlar Alt Ölçeği" için .76 - .86 arasında, "Duygusal Olumlu Sosyal Davranışlar Alt Ölçeği" için .86 - .82 arasında, "Özgeci Olumlu Sosyal Davranışlar Alt Ölçeği" için .59 - .80 arasında, "İtaatkar Olumlu Sosyal Davranışlar Alt Ölçeği" için .80 - .75 arasında, "Gizli Olumlu Sosyal Davranışlar Alt Ölçeği" için .76 - .84 arasında ve "Acil Durumlarda Olumlu Sosyal Davranışlar Alt Ölçeği" için .71 ve .75 arasında değişmektedir. Ayrıca alt ölçeklerin iki hafta ara ile yapılan test-tekrar- test güvenilirlik katsayıları .54 ile .82 arasında değişmektedir (Carlo vd., 2003).

Ergen Sağlığı ve Gelişimi Envanteri (Adolescent Health and Development Questionnaire): Ergen Sağlığı ve Gelişimi Envanteri Jessor ve diğerleri (2004) tarafından geliştirilmiş; Siyez (2006) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış 332 maddeden oluşan bir ölçektir. Ölçek "Kişilik Sistemi", "Algılanan Çevre Sistemi" ve "Davranış Sistemi" olmak üzere üç sistemden oluşmaktadır. Siyez (2006) tarafından yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında "Kişilik Sistemi" içerisinde yer alan alt ölçeklerin Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları .65 - .90 arasında değişiklik göstermektedir. "Algılanan Çevre Sistemi" içerisinde yer alan alt ölçeklerin Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları .49 - .80 arasında değişiklik gösterirken "Davranış Sistemi" içerisinde yer alan alt ölçeklerin Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları .40 - .97 arasında değişiklik göstermiştir.

Kişisel Bilgi Formu (KBF): Araştırmada yer alan kişisel değişkenler hakkında bilgi toplamak amacıyla yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, ailelerin aylık geliri, anne-baba eğitim düzeyi ve anne-baba mesleklerine ilişkin maddeler içeren bir form hazırlanmıştır.

İşlem

Ergenlerde koruyucu nitelikteki bazı faktörler ile olumlu sosyal davranış toplam puanları arasındaki ilişkiler Pearson Korelasyon Katsayısı; koruyucu nitelikteki faktörler içerisinde yer alan "kişisel inanç yapısı", "kontrol düzeyi", "uygun davranışlar", "uygun davranışlar ile ilgili modeller" ve "sosyal desteğin" birlikte olumlu sosyal davranışları açıklamadaki katkısını belirlemek için çoklu doğrusal regresyon analizi tekniği kullanılmıştır.

Olumlu sosyal davranışların cinsiyet ve yaşa göre farklılaşp farklılaşmadığı bağımsız gruplar t-testi; anne-baba eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaşp farklılaşmadığı ise Kruskal Wallis testi kullanılarak kontrol edilmiştir.

BULGULAR

Olumlu Sosyal Davranış Eğilimleri ile Koruyucu Faktörler Arasındaki İlişkiler

Ergenlerin olumlu sosyal davranış toplam puanları ile koruyucu faktörler (kişisel inanç yapısı, kontrol düzeyi, uygun davranışlar, uygun davranışlar ile ilgili modeller ve sosyal destek) arasındaki ilişkiler korelasyon analizi ile incelenmiş ve elde edilen bulgular Tablo-1’de verilmiştir.

Tablo 1. Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışlar Toplam Puanları ile Koruyucu Faktörler Arasındaki Korelasyon Katsayıları

Değişkenler	M	SD	1	2	3	4	5
Olumlu Sos. Davranışlar	83,24	11,83	.11**	.18**	.16**	.03	.11**
Yordayıcı Değişkenler							
1.Kişisel inanç yapısı	45,37	6,27	-	.03	.02	-.03	-.24**
2.Kontrol düzeyi	51,33	5,66		-	.09*	.38**	.38**
3.Uygun davranışlar	10,16	1,82			-	.13**	.17**
4.Uygun davranış modelleri	36,37	5,93				-	.54**
5. Sosyal destek	31,35	5,8					-

N = 177; *p < .05, **p < .01

Tablo 1’de görüldüğü gibi ergenlerin olumlu sosyal davranışlar toplam puanları ile kişisel inanç yapısı, kontrol düzeyi, uygun davranışlar ve sosyal destek değişkenleri arasında pozitif yönde düşük ilişkiler yer almaktadır.

Koruyucu nitelikteki faktörlerin ergenlerin toplam olumlu sosyal davranış puanlarına olan katkısını araştırmak için çoklu doğrusal regresyon analizi gerçekleştirilmeden önce regresyon analizi varsayımlarının karşılanıp karşılanmadığı incelenmiştir. Yordayıcı değişkenlerin normal dağılım özelliğine uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla çarpıklık ve sivrilik değerlerine bakılmıştır. Yordayıcı değişkenlerin çarpıklık değerlerinin -.30 ile .63 arasında, sivrilik değerlerinin ise -.61 ile .26 arasında değiştiği saptanmış ve koruyucu nitelikteki faktörlere ait hiçbir değişkenin dönüşümüne gerek olmadığı görülmüştür.

Örnekleme “doğrusallık” ve “normallik” sayıtlarının zedelenmesine neden olabilecek çok değişkenli uç değerler olup olmadığını anlamak amacıyla her bir öğrenci için $p < .001$ ölçüt alınarak Mahalanobis uzaklık değerleri saptanmıştır. Sonuçta 571 öğrenciden üç öğrencinin uç değere sahip olduğu görülmüş ve bu üç öğrenci örneklem dışında bırakılmıştır [$X^2(6) = 22.46$]. Böylece analizler 568 öğrencinin verileri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Ayrıca yordanan değişkenler için oluşturulan saçılım grafiğinin doğrusal ilişkiyi tanımlayıp tanımlamadığı incelenmiş ve noktaların bir eksen etrafında toplandığı görülmüştür. Değişkenlerin normal dağılım eğrileri ve histogramları da incelendiğinde normale çok yakın bir dağılım gösterdiği söylenebilir. Çoklu eş doğrusallık (multicollinearity) probleminin olup olmadığını belirlemek amacıyla varyans şişme değeri (VIF) ile tolerans değerleri araştırılmış ve çoklu eş doğrusallık probleminin olmadığı da gözlenmiştir (Büyüköztürk, 2011).

Sonraki adımda, koruyucu faktörlerin ergenlerin olumlu sosyal davranış eğilimlerini açıklamaktaki katkısı çoklu regresyon analizi ile incelenmiş ve elde edilen bulgular Tablo-2’de verilmiştir.

Tablo 2. Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranış Puanlarının Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları (N=568)

Yordayıcı Değişkenler	B	SE	B	t	P	ΔR^2	R^2
(Sabit)	47.27	6.21		7.61	.00	.07	.07
Kiş. İnanç Yapısı	.24	.08	.12	2.92	.00		
Kontrol Düzeyi	.33	.1	.16	3.48	.00		
Uyg. Davranışlar	.9	.27	.14	3.36	.00		
Uyg. Dav. Mod.	-.22	.1	-.12	-2.17	.03		
Sos. Destek	.23	.12	.11	2.11	.04		

F(5, 562)=8.78 p=.00

Tablo 2’den elde edilen bulgulara göre, koruyucu faktörler (kişisel inanç yapısı, algılanan kontrol düzeyi, uygun davranışlar, uygun davranışlar ile ilgili modeller ve sosyal destek algısı) ergenlerin “Olumlu Sosyal Davranışlar Ölçeği” nden elde ettikleri puanlardaki varyansın %7’sini açıklamaktadır ve koruyucu faktörlerin varyansa olan bu katkısı anlamlıdır ($\Delta R^2=.07$, $p<.05$). Standardize edilmiş regresyon katsayısına göre yordayıcı değişkenler olan koruyucu faktörlerin ergenlerin olumlu sosyal davranış eğilimleri toplam puanları üzerindeki yordama gücü açısından önem sırası; “uygun davranışlar” ($\beta= .9$), “algılanan kontrol düzeyi” ($\beta= .33$), “kişisel inanç yapısı” ($\beta= -.24$), “sosyal destek” ($\beta= .07$) ve “uygun davranış modelleridir” ($\beta= -.22$).

Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde “algılanan kontrol düzeyi” ($t= 3.48$, $p<.05$), “uygun davranışlar” ($t= 3.36$, $p<.05$), “kişisel inanç yapısı” ($t= 2.92$, $p<.05$), “uygun davranış modelleri” ($t= -2.17$, $p<.05$) ve “sosyal desteğin” ($t= 2.11$, $p<.05$) ergenlerin olumlu sosyal davranışlarını yordamada anlamlı yordayıcılar oldukları görülmektedir.

Cinsiyet ve Yaşa Göre Olumlu Sosyal Davranışlar

Cinsiyet ve yaş değişkenlerine göre ergenlerin olumlu sosyal davranış toplam puanlarının farklılaşp farklılaşmadığı bağımsız gruplar t-testi ile incelenmiş ve sonuçlar Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3. Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranış Puanlarının Cinsiyet ve Yaş Değişkenlerine Göre Farklılıklarına İlişkin Bağımsız Gruplar T-testi Sonuçları

Değişkenler	N	X	Ss	t	P
<u>Cinsiyet</u>					
Kız	313	84.35	12.03	2.51	.01*
Erkek	255	81.86	11.45		
<u>Yaş</u>					
13-15 yaş grubu	326	82.66	11.65	-1.35	.18
16-18 yaş grubu	242	84.01	12.06		

* $p < .05$

Tablo 3’de görüldüğü gibi; kız ergenlerin olumlu sosyal davranış toplam puanları ($M=84.35$, $SD=12.03$) erkek ergenlerden ($M=81.86$, $SD=11.45$) daha yüksektir. Erkek ve kız ergenler arasında olumlu sosyal davranış toplam puanları açısından görülen bu farklılaşma istatistiksel olarak anlamlıdır ($t= 2.51$, $p<.05$).

Ergenlerin yaşına ilişkin bulgularda; 16-18 yaş aralığındaki ergenlerde olumlu sosyal davranış toplam puanlarının ($M=84.01$, $SD=12.06$) 13-15 yaş aralığında yer alan ergenlerden ($M=82.66$, $SD=11.65$) daha yüksek olduğu bulunmuştur. Yaşa göre ergenler arasında olumlu sosyal davranış toplam puanları açısından görülen bu farklılaşma istatistiksel olarak anlamlı değildir ($t= -1.35$, $p>.05$).

Anne-Baba Eğitim Düzeyi ve Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Olumlu Sosyal Davranışlar

Anne-baba eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik düzey değişkenlerine göre olumlu sosyal davranışlar açısından ortalamalar arasında gözlenen farklılıkların anlamlı olup olmadığını incelemek için parametrik olmayan ölçümlerden Kruskal Wallis H-Testi kullanılmıştır ve sonuçlar Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Örneklemi Oluşturan Öğrencilerin Anne-Baba Eğitim Durumu ve Sosyo-ekonomik Düzeye Göre Olumlu Sosyal Davranış Puanlarının Aritmetik Ortalama Değerleri ve Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Değişkenler	N	\bar{X}	Sıra Ort.	χ^2	P	
Anne Eğitim Düzeyi	Okuma Yazma Bilmiyor	52	82.42	271.95	1.16	.885
	İlkokul	227	83.11	280.02		
	Ortaokul	81	84.16	297.71		
	Lise	138	83.12	279.88		
	Üniversite	67	83.84	290.32		
	Toplam	565	83.29			

Tablo 4. Devamı

Değişkenler		N	\bar{X}	Sıra Ort.	χ^2	P
Baba Eğitim Düzeyi	Okuma Yazma Bilmiyor	14	79.43	231.36	2.48	.649
	İlkokul	159	82.48	270.62		
	Ortaokul	110	83.19	276.40		
	Lise	162	84.09	289.17		
	Üniversite	112	83.53	284.68		
	Toplam	557	83.22			
Gelir	Asgari ücret ve aşağısı	149	83.24	283.64	.94	.919
	850-1499 TL	228	83.39	288.44		
	1500-2499 TL	54	81.63	264.77		
	2500-3499 TL	46	83.61	287.11		
	3500 TL ve üzeri	91	83.59	286.42		
	Toplam	568	83.24			

Anne eğitim düzeyi açısından olumlu sosyal davranışlar eğilimi toplam puanlarında en yüksek puan ortalamasının anne eğitim düzeyi ortaokul olan grupta ($\bar{X}=84.16$) olduğu; baba eğitim düzeyi açısından ise lise olan grupta ($\bar{X}=84.09$) olduğu görülmektedir. Buna karşın; anne-baba eğitim düzeyine göre “Olumlu Sosyal Davranışlar Eğilimi Ölçeği” toplam puanlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır. Son olarak; aile gelir düzeyine göre olumlu sosyal davranışlar toplam puanlarında en yüksek puan ortalamasının aile gelir düzeyi 2500-3499 TL arasında olan grupta ($\bar{X}=83.61$) olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Gruplar arasında aile gelir düzeyine göre oluşan bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada ergenlerde olumlu sosyal davranışların, koruyucu faktörler (kişisel inanç yapısı, kontrol düzeyi, uygun davranışlar, uygun davranışlar ile ilgili modeller ve sosyal destek) ve birtakım kişisel değişkenler (cinsiyet, yaş, anne baba eğitim düzeyi, ailenin gelir düzeyi) açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma bulguları; olumlu sosyal davranış eğilimleri ile kişisel inanç yapısı, kontrol düzeyi, uygun davranışlar ve sosyal destek gibi koruyucu faktörler arasında pozitif yönde düşük ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Ergenlerin kişisel inanç yapısına ilişkin olumlu benlik algıları, çevreden algıladıkları kontrol düzeyi, uygun davranışlar ve sosyal destek algıları arttıkça olumlu sosyal davranış eğilimlerinde artış olduğu görülmüştür. Söz konusu bulgular Carlo ve Randall (2001) tarafından sunulan sosyo-ekolojik gelişimsel modele ait bireysel, sosyal, ekolojik ve kişiler arası ilişkilerin olumlu sosyal davranışlar üzerindeki etkisine yönelik çalışmalar ve gelişimsel alan araştırmalarında olumlu sosyal davranışların ergenlerde ve çocuklarda psiko-sosyal uyum ile yakından ilişkili olduğunu ortaya koyan çalışmalar (Eisenberg ve Fabes, 1998) ile paralellik göstermektedir.

Carlo ve Randall’a (2001) göre bilişsel ve duyuşsal değişkenler içerisinde yer alan pozitif benlik algısı sosyal yeterliğin ve dolayısıyla olumlu sosyal davranışların önemli göstergeleri arasında yer almaktadır (Kumru vd., 2008). Kişisel inanç sistemi ergenlik döneminde yaşanan değişimler de göz önüne alındığında ergenlerin başkalarına yardım etme davranışları sergilemesinde ön plana çıkan bilişsel ve duyuşsal değişkenleri içeren bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmada olumlu sosyal davranışların depresyon düzeyi, stres, yabancılaşma ve benlik algısı değişkenlerinin yer aldığı kişisel inanç yapısı ile negatif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur ve bu bulgu benzer araştırmalarla paralellik göstermektedir (Iverson, 2010; Uba vd., 2009; Kumru vd., 2008; Veenstra vd., 2008; Wentzel vd., 2007; Jacobs vd., 2004; Krueger vd., 2001; Eisenberg, Carlo, Murphy ve Court, 1995; Fegley ve Hart, 1995).

Bulgular ergenlerin çevrelerinden algıladıkları davranışsal kontrol düzeyi arttıkça olumlu sosyal davranışlar gösterme eğiliminin de arttığını ortaya koymaktadır. Anneden algılan psikolojik kontrolün olumlu sosyal davranışlar ile ilişkisine yönelik araştırmalarda (Carlo vd., 2010; Perry, 2010; Kumru vd., 2008; Altay, 2007; Knafo ve Plomin, 2006) ebeveynden algılanan psikolojik kontrol ile olumlu sosyal davranışlar arasında negatif yönde ilişkiler olduğu ortaya konmuştur. Buna karşın; ebeveynleri belirgin kurallar ve beklentilere sahip olan ergenlerin başkalarına karşı daha kibar ve duyarlı olduklarını ortaya koyan araştırma sonuçları da

bulunmaktadır (Pratt, Hunsberger, Pancer ve Alisat, 2003; Zaff, Moore, Papillo ve Williams, 2003). Ailenin çocuk ve ergenlerin olumlu sosyalleşme hedeflerinde önemli sistemlerden olduğu bilinmektedir. Aile tarafından oluşturulan ve takip edilen davranışsal kuralların ve sınırların ergenlerin hem aile ortamlarında hem de diğer sosyal ortamlarda olumlu sosyal hedefler ve davranışlar kazanmasındaki önemi bu bulguya paralellik göstermektedir (Carlo ve Randall, 2001).

Akademik başarı ve sosyal etkinliklere gönüllü katılım değişkenlerine ilişkin bulgular; ergenlerin akademik başarısı ve sosyal etkinliklere katılımı arttıkça olumlu sosyal davranış eğilimlerinde de artış olduğunu göstermektedir. Bu bulgu diğer araştırma sonuçlarını desteklemektedir (Veenstra vd., 2008; Marquez vd., 2006; Bandura vd., 2000). Moore ve Allen (1996) olumlu sosyal gelişimin sosyal yeterlilik, problem çözme becerileri, okulda başarılı olma sorumluluğu, kariyer seçimi ve sosyal sorumluluk olgularını etkilediğini savunmuşlardır. Bu çalışma akademik başarı gösteren ergenlerin gönüllülük davranışının diğer ergenlere göre daha fazla olması ve sosyal duyarlılık ile olumlu sosyal davranışlar arasındaki ilişkileri de desteklemektedir.

Araştırma sonucunda algılanan sosyal destek ile olumlu sosyallik arasında pozitif yönde düşük ilişkiler olduğu bulunmuştur. Bu bulgu olumlu sosyal davranışlar konusunda yapılan ilişkiyel bazı çalışmalarda (Twenge vd., 2007; Wentzel ve McNamara, 1999; Wentzel, 1998) sosyal dışlanmanın olumlu sosyal davranışlara ilişkin motivasyonu azalttığına yönelik bulgularla tutarlılık göstermektedir. Romig ve Bakken (1992), birbirine bağlı aile yapısına sahip olan ve yetişkin desteği hisseden ergenlerin olumlu sosyal davranışları daha fazla sergilediklerini savunmuşlardır. Ergenlerin bu dönemdeki ait olma ihtiyaçları dikkate alındığında, sosyal olarak dışlanan ve desteklenmeyen ergenlerin olumlu sosyal davranışlar sergilemede büyük motivasyon eksikliği yaşadığı sonucuna ulaşılabilir.

Kız ergenlerin erkek ergenlere göre olumlu sosyal davranış eğilimlerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu diğer araştırma sonuçları (Veenstra vd., 2008; Aktaş ve Güvenç, 2006; Gembeck vd., 2005; Kumru vd., 2004; Carlo vd., 2003; Pakaslahti, Karjalainen ve Järviö, 2002; Eisenberg ve Fabes, 1998; Eisenberg vd., 1995) ile tutarlılık göstermektedir. Farklı sosyalleşme uygulamalarının cinsiyetler açısından ilgi ve önemsenmeye yönelik ahlaki çıkarımlarda farklılıklar oluşturduğu bilinmektedir (Eisenberg, Fabes, & Shea, 1989). Bu farklılıklar kızlarda ergenlik döneminde başkalarının bakış açısını alma ve içselleştirilmiş duygularının erkek ergenlere göre daha yüksek olmasını sağlamaktadır (Eisenberg vd., 1989). Bu durumun kız ergenlerin olumlu sosyal davranışlar toplam puanlarında erkek ergenlere göre daha yüksek puanlar almasında etkili olduğu düşünülebilir.

Araştırmanın sonuçları; yaş, anne-baba eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik düzeyin olumlu sosyal davranışları açıklamada anlamlı değişkenler olmadığını ortaya koymuştur. Olumlu sosyal davranışları yaş değişkeni açısından inceleyen araştırmalar; ön ergenlik ve ileri ergenlik dönemlerinde ergenlerin farklı nitelikte olumlu sosyal davranış türleri sergilediğini ancak genel olumlu sosyal davranış eğilimlerinin bu gruplarda benzer olduğunu vurgulamıştır (Kumru vd., 2004; Carlo vd., 2003). Anne-baba eğitim düzeyi ve sosyo ekonomik düzeye göre olumlu sosyal davranışların anlamlı düzeyde farklılaşmamasında benzer bir durumdan bahsedilebilir. Lefebvre ve Merrigan (1998) anne-baba eğitim düzeyi arttıkça olumlu sosyal davranış eğilimlerinin de arttığını bildirmişlerdir ancak bu farklılaşmanın olumlu sosyal davranış alt türlerinde belirgin olduğunu vurgulamışlardır. Öte yandan olumlu sosyal davranış eğilimlerinin düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip ailelerin çocuklarında daha az olduğunu bildiren çalışmalar (Haapasalo, Remblay, Boulerice ve Vitaron, 2000; Lichter, Shanahan ve Gardner, 2002) olduğu gibi bu davranışların aile geliri yükseldikçe azaldığını ortaya koyan çalışmalar (Bandy ve Wilhem, 2007) bulunmaktadır. Dolayısıyla sosyo-ekonomik düzey açısından olumlu sosyal davranış eğilimlerinin gruplar arası farklılıklarında aile dinamikleri açısından etkin başka faktörlerin ön planda olduğu söylenebilir.

Tüm bu bulgular ve yorumlar göz önüne alındığında; benlik algısı yüksek ve olumlu akran-ebeveyn ilişkilerine sahip ergenlerin olumlu sosyal davranış eğilimlerinin diğer ergenlere göre daha fazla olduğu ön plana çıkmaktadır. Ailenin yapısı ve ebeveyn tutumları çocukların kendilerini ifade etmeleri ve uygun rol modeller sağlamaları açısından koruyucu faktör niteliği taşıyan olumlu sosyal davranış gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca ergenlik döneminde önem kazanan akran ilişkileri düşünüldüğünde; akranların sağladığı sosyal destek ve uygun modellerin de ergenlerin yardım etme davranışlarında katkısı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, ergenlerdeki olumlu sosyal davranışların artırılarak, güç kaynaklarının vurgulamasında ve olumsuz sosyal davranışların azaltılmasına yönelik önleme ve müdahale çalışmalarında aile tutumları, akran ilişkileri ve birtakım bireysel özelliklerin bu süreçteki önemi göz ardı edilmemelidir.

Gelecekte olumlu sosyal davranışlar ile ilgili yürütülecek çalışmalarda ergen gruplarının yanı sıra çocuk ya da yetişkin grupları ile benzer nitelikteki araştırmaların tekrarlanması önerilebilir. Ayrıca, psiko-sosyal gelişimsel aşamalar dikkate alınarak her gelişim döneminde olumlu sosyal davranışları inceleyen boylamsal ya da kesitsel çalışmalar çoklu faktörlerle yürütülebilir. Ek olarak; konu ile ilgili benzer çalışmalarda olumlu sosyal davranışlarla ilişkili olabileceği düşünülen ebeveyn tutumları, ergenlik döneminde sosyal iletişim, medya gibi farklı boyutlar daha geniş örneklem grupları ile beraber sosyo-kültürel faktörler de dikkate alınarak incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, V. ve Güvenç, B. G. (2006). Kız ve erkek ergenlerde saldırgan ve olumlu sosyal davranışlar ile yaş, ilişkisel bağlam ve kişiler arası duyarlılık arasındaki ilişkiler. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 233-264.
- Altay, F. B. (2007). *Okulöncesi kuruma (devlet-özel) devam eden çocukların sosyal yeterlik ve olumlu sosyal davranışları ile ebeveyn stilleri arasındaki ilişkiler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bandy, R. ve Wilhelm, O. M. (2007). Family structure and income during childhood and subsequent prosocial behavior in young adulthood. *Working Papers*. Department of Economics, IUPUI.
- Bandura, A., Caprara, V. G., Barbaranelli, C., Pastorelli, C. ve Zimbardo, G. P. (2000). Prosocial foundations of children's academic achievement. *Psychological Science*, 11(4), 302-306.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni SPSS uygulamaları ve yorum* (15. bs.). Ankara: Pegem.
- Carlo, G., Fabes, R. A., Laible, D. ve Kupanoff, K. (1999). Early adolescence and prosocial/moral behavior II: The role of social and contextual influences. *Journal of Early Adolescence*, 19, 133-147.
- Carlo, G. ve Randall, B. A. (2001). Are all prosocial behavior equal? A socioecological developmental conception of prosocial behavior. *Advances in Psychology Research*, 2, 151-170.
- Carlo G. ve Randall B. A. (2002). The development of a measure of prosocial behaviors for late adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 31(1), 31-44.
- Carlo, G. ve Randall, B. A., Hausmann, A. ve Christiansen, S. (2003). Sociocognitive and behavioral correlates of a measure of prosocial tendencies for adolescents. *Journal of Early Adolescence*, 23(1), 107-134.
- Carlo, G., Mestre, V. M., Samper, P., Tur, A. ve Armenta, E. B. (2010). The longitudinal relations among dimensions of parenting styles, sympathy, prosocial moral reasoning, and prosocial behaviors. *International Journal of Behavioral Development*, 35(2), 116-124.
- Çalık, T., Özbay, Y., Özer, A., Kurt, T. ve Kandemir, M. (2009). İlköğretim okulu öğrencilerinin zorbalık statülerinin okul iklimi, prososyal davranışlar, temel ihtiyaçlar ve cinsiyet değişkenlerine göre incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 60, 55-576.
- Devanath, S. (2010). *Parental attitudes and children's sharing behavior: How socialization relates to early prosocial development* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). University of Pittsburgh, USA.
- Damon, R. W., Lerner, M. ve Eisenberg, N. (2006). *Handbook of child psychology: Vol. 3: Social, emotional and personality development* (6. bs.). Hoboken, NJ: Wiley.
- Duru, E. (2002). *Öğretmen adaylarında kişi-durum yaklaşımı bağlamında yardım etme davranışı eğilimi, empati ve düşünme stilleri ilişkisi ve bu değişkenlerin bazı psikososyal değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Eisenberg, N. (1983). The socialization and development of empathy and prosocial behavior. *Special Report*, Arizona State University.
- Eisenberg, N., Fabes, R. ve Shea, C. (1989). Gender differences in empathy and prosocial moral reasoning: Empirical investigations. M. M. Brabeck (Ed.). *Who cares? Theory, research, and educational implications of the ethic of care* içinde (s. 127-143). New York: Praeger.
- Eisenberg, N., Carlo, G., Murphy, B. ve Court, P. V. (1995). Prosocial development in late adolescence: A longitudinal study. *Child Development*, 66, 1179-1197.
- Eisenberg, N. ve Fabes, R. A. (1998). Prosocial Development. W. Damon ve N. Eisenberg, (Ed.). *Handbook of child psychology, social, emotional and personality development* içinde (5. bs., s. 701-778). New York: John Wiley.
- Fegley, S. ve Hart, D. (1995). Prosocial behavior and caring in adolescence: Relations to self-understanding and social judgment. *Child Development*, 66, 1346-1359.
- Flouri, E. ve Tzavidis, N. (2008). Psychopathology and prosocial behavior in adolescents from socio-economically disadvantaged families: The role of proximal and distal adverse life events. *Euro Child Adolescent Psychiatry*, 17, 498-506.

- Gembeck, Z. J. M., Geiger, C. T. ve Crick, R. N. (2005). Relational and physical aggression, prosocial behavior, and peer relations, gender moderation and bidirectional associations. *Journal of Early Adolescence*, 4, 421-452
- Haapasalo, J., Tremblay, R. E., Boulerice, B. ve Vitaro, F. (2000). Relative advantages of person- and variable-based approaches for predicting problem behaviors from kindergarten assessments. *Journal of Quantitative Criminology*, 16, 145-168.
- Iverson, E. (2010). Helping others helps me: Prosocial behavior as a function of identity development and self-regulation in emerging adulthood. *Journal of Gustavus Undergraduate Psychology*, 6, 1-36.
- Jacobs, E. J., Vernon, K. M. ve Eccles, S. J. (2004). Relations between social self-perceptions, time use and prosocial or problem behaviors during adolescence. *Journal of Adolescent Research*, 19, 45-62.
- Jessor, R., Turbin, M. ve Costa, F. M. (2004). *Survey of adolescent health and development questionnaire*. USA: Cambridge University Press.
- Knafo, A. ve Plomin, R. (2006). Parental discipline and affection and children's prosocial behavior: Genetic and environmental links. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(1), 147-164.
- Krueger, F. R., Hicks, M. B. ve McGue, M. (2001). Altruism and antisocial behavior: Independent tendencies, unique personality correlates, distinct etiologies. *Psychological Science*, 12(5), 397-402.
- Kumru, A., Carlo, G. ve Edwards, P. C. (2004). Olumlu sosyal davranışların ilişkisel, kültürel, bilişsel ve duyuşsal bazı değişkenlerle ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 54, 109-125.
- Kumru, A., Kındap, Y. ve Sayıl, M. (20-25 Temmuz, 2008). *Prosocial behaviors: The differential roles of individual, interpersonal and parental variables in Turkish adolescents*. XXIX. International Congress of Psychology (ICP) kongresinde sunulmuş sözlü bildiri, Berlin, Almanya.
- Lefebvre, P., & Merrigan, P. (1998). *Family background, family income, maternal work and child development*. Human Resources Development Canada, Applied Research Branch.
- Lichter, D. T., Shanahan, M. J. ve Gardner, E. L. (2002) Helping others? The effects of childhood poverty and family instability on prosocial behavior. *Youth and Society*, 34, 89-119.
- Marshall, N. M. (1996). Sampling for qualitative research. *Family Practice*, 13(6), 522-525.
- Marquez, O. G. P., Martine, P. R. ve Brackett, A. M. (2006). Relating emotional intelligence to social competence and academic achievement in high school students. *Psicothema*, 18, 118-123.
- Moore, C. W. ve Allen J. P. (1996). The effects of volunteering on the young volunteer. *The Journal of Primary Prevention*, 17, 231-258.
- Pakaslahti, L., Karjalainen, A. ve Järvi, L. K. (2002). Relationships between adolescent prosocial problem-solving strategies, prosocial behavior, and social acceptance. *International Journal of Behavioral Development*, 26(2), 137-144.
- Perry, K. R. (2010). *Perceived social support for prosocial, unconventional and antisocial behavior in young adolescents* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). University of Canterbury, New Zealand.
- Pratt, M. W., Hunsberger, B., Pancer, S. M. ve Alisat, S. (2003). A longitudinal analysis of personal values socialization: Correlates of a moral self-ideal in late adolescence. *Social Development*, 12, 563-585.
- Romig, C. ve Bakken, L. (1992). Intimacy development in middle adolescence: Its relationship to gender and family cohesion and adaptability. *Journal of Youth and Adolescence*, 21, 325-338.
- Siyez, D. M. (2006). *15-17 yaş arası ergenlerde görülen problem davranışların koruyucu ve risk faktörleri açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Twenge, M. J., Ciarocco, J. N., Baumeister, F. R., DeWall, N. C. ve Bartels, M. J. (2007). Social exclusion decreases prosocial behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92, 56-66.
- Uba, I., Yaacob, N. S. ve Juhari, R. (2009). The relationship between peer relations and depression among adolescents in Selangor, Malaysia. *European Journal of Social Sciences*, 11, 149-159.
- Veenstra, R., Lindenberg, S., Oldehinkel, J. A., De Winter, F. A., Verhulst, C. F. ve Ormel, J. (2008). Prosocial and antisocial behavior in preadolescence: Teachers' and parents' perceptions of the behavior of girls and boys. *International Journal of Behavioral Development*, 32(3), 243-251.

- Wentzel, R. K. (1998). Social relationships and motivation in middle school: The role of parents, teachers, and peers. *Journal of Educational Psychology, 90*(2), 202-209.
- Wentzel, R. K. ve McNamara, C. C. (1999). Interpersonal relationships, emotional distress, and prosocial behavior in middle School. *Journal of Early Adolescence, 19*, 114-125.
- Wentzel, R. K., Filisetti, L. ve Looney, L. (2007). Adolescent prosocial behavior: The role of self-processes and contextual cues. *Child Development, 78*, 895-910.
- Zaff, J. F., Moore, K. A., Papillo, A. R. ve Williams, S. (2003). Implications of extracurricular activity participation during adolescence on positive outcomes. *Journal of Adolescent Research, 18*, 599-630.

EXTENDED SUMMARY

The Role of Protective Factors and Personal Variables in Predicting Prosocial Behaviors of Adolescents

As the result of economical, social and technological changes and improvements, increase in individualistic tendencies featured the personal utility rather than the behaviors that benefit others. It can be argued that personal and social maladaptiveness caused by those changes has an influence on the rise in the violent actions and delinquent tendencies among society. Moreover, in this process, helping others or prosocial behaviors that regulate social relationships and provide personal satisfaction are ignored.

Recent literature on the positive and negative dimensions of social development indicate that main focus of the studies in this area is aggression, moral problems and crime and it can be inferred that prosocial behaviors and the factors affecting those behaviors aren't taken into consideration (Carlo & Randall, 2001; Damon, Lerner, & Eisenberg, 2006). However, in recent years, this trend has started to change and researchers have started to focus on studies in prosocial behaviors and especially in adolescents who exhibit those kinds of behaviors (Carlo, Randall, Hausmann, & Christiansen, 2003).

In this study, prosocial behaviors were investigated through understanding the role of protective factors and some personal variables on those tendencies of adolescents.

METHOD

The study is a correlational study conducted through descriptive survey model. Dependent variable of the study is prosocial behaviors and independent variables of the study are; personal belief system, perceived social controls, pro-social behaviors, models for convenient behaviors and perceived social support and personal variables of gender, age, parent education level, income. The research was conducted with 571 high school students attending 9th, 10th and 11th grades.

The data for examining pro-social behaviors was collected through "Pro-social Tendencies Measure" that was developed by Carlo and Randall (2002) and adapted to Turkish by Kumru, Carlo, and Edwards (2004) The data related to protective factors of adolescents was collected via the related subscales of "Adolescent Health and Development Questionnaire" that was originally developed by Jessor, Turbin, and Costa (2004) and adapted to Turkish by Siyez (2006) and lastly, the data related to the personal information of the participants was gathered by "Personal Information Form" designed by the researcher.

RESULTS

Pearson correlation coefficient and multiple linear regressions were used to analyze the role of protective factors in prosocial behaviors. Results of the Pearson correlation showed that there are weak positive correlations between prosocial behaviors and personal belief system, perceived social controls, pro-social behaviors and perceived social support. At the next step, multiple linear regression was conducted and the results indicate that protective factors explain 7% of variance in prosocial behaviors and this contribution is significant ($\Delta R^2=.07$, $p<.05$). The results of the t-test for testing the significance of regression coefficient revealed that perceived social controls ($t= 3.48$, $p<.05$), prosocial behaviors ($t= 3.36$, $p<.05$), personal belief system ($t= 2.92$, $p<.05$), models for convenient behaviors ($t= -2.17$, $p<.05$) and perceived social support ($t= 2.11$, $p<.05$) are significant variables in predicting prosocial behaviors.

Independent samples t-test was conducted to see the variance in prosocial behaviors in terms of gender and age. The results of separate t-tests indicated that girls ($M=84.35$, $SD=12.03$) have higher scores than boys ($M=81.86$, $SD=11.45$) in prosocial measures and this variation is statistically significant ($t= 2.51$, $p<.05$). In addition, adolescents between the ages of 16-18 ($M=84.01$, $SD=12.06$) have higher scores in prosocial tendencies than adolescents between the ages of 13-15 ($M=82.66$, $SD=11.65$) but this variation isn't statistically meaningful.

Kruskal Wallis Test was used to see the effect of parental education level and socio-economic status on different levels of prosocial behaviors. The results showed that while there are differences in the scores along the groups, those differences aren't statistically significant regarding both parental education and socio-economic status.

DISCUSSION AND CONCLUSION

The results of the current study revealed that there are weak positive relationships between prosocial behaviors and personal belief system, perceived social controls, pro-social behaviors and perceived social support. As the positive self perception of adolescents related to personal belief system, perceived social controls, pro-social behaviors and perceived social support increases, prosocial tendencies also increase. Those findings are consistent with the studies on the role of of personal, social, ecological and interpersonal relationships on prosocial behaviors as framed in socio-ecological developmental model by Carlo and Randall (2001).

In socio-ecological developmental model (Carlo & Randall, 2001), positive self-perception that is a part of cognitive and emotional dimension is one of the important indicators of social competency and hence prosocial actions (Kumru, Kındap, & Sayıl, 2008, 2008). This relationship between self perception and prosocial development is evident in many studies (Iverson, 2010; Uba, Yaacob & Juhari, 2009; Kumru et al., 2008; Veenstra, Oldehinkel, Winter, Verhulst, & Ormel, 2008; Wentzel, Filisetti, & Looney, 2007; Jacobs, Vernon, & Eccles, 2004; Krueger, Hicks, & McGue, 2001; Eisenberg, Carlo, Murphy, & Court, 1995; Fegley & Hart, 1995). In the model, relationships with family and friends are also significant contributors to prosocial behaviors. The results regarding the role of social control and social support are also consistent with the framework offered by the model.

Academic success and participation in volunteering activities are found to be positively related to prosocial tendencies. This finding is consistent with other studies (Veenstra et al., 2008; Marquez, Martine, & Brackett, 2006; Bandura, Caprara, Barbaranelli, Pastorelli, & Zimbardo, 2000). According to Moore and Allen (1996), social competency, problem solving, responsibility to be successful at school, career selection and social responsibility are affected by prosocial development. That is why individuals who succeed at school or have social responsibility are expected to exhibit more helping behaviors that benefit others. The results related to gender are also supported by other studies (Veenstra et al., 2008; Aktaş & Güvenç, 2006; Gembeck, Geiger, & Crick, 2005; Kumru et al., 2004; Carlo et al., 2003; Pakaslahti, Karjalainen, & Järvinen, 2002; Eisenberg & Fabes, 1998) that have indicated that girls have higher scores than boys in prosocial measures. According to Eisenberg, Fabes and Shea (1989), different socialization practices create differences in empathy and internalized affection levels in terms of gender.

In the light of those results, it can be mentioned that adolescents who have strong self-perception and positive family-peer relationships are more oriented to prosocial actions. Structure of family and parental attitudes have an essential place in prosocial development through providing role models that children can express themselves. Moreover, regarding peer relationships at adolescence, social support from friends and convenient role models are expected to contribute the prosocial behaviors of adolescents. Hence, the role of family environment, peer relations and some personal characteristics should be taken into consideration in intervention studies aim at supporting prosocial development by strengthening resources and decreasing negative behaviors.